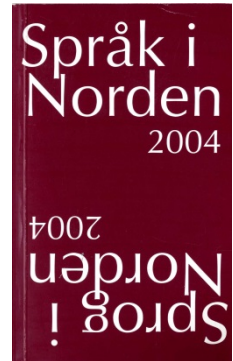

Sprog i Norden

Titel: Oro för modersmålsresultaten i studentexamen i Finland
Forfatter: Ingegerd Nyström
Kilde: Sprog i Norden, 2004, s. 39-58
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Oro för modersmålsresultaten i studentexamen i Finland

Ingegerd Nyström

I Finland skrivs studentexamen på landets båda nationalspråk finska och svenska. Alla prov i examen föreligger alltså på båda språken. De finska skolorna (majoriteten) använder den finska versionen och de svenska skolorna (minoriteten) använder den svenska versionen. Detta gäller också modersmålsprovet som på finska heter *äidinkielenkoe*. Jag kommer att diskutera resultaten i modersmålsproven för båda språkgrupperna och den bild vi får av kunskaperna i finska respektive svenska genom studentproven. I det följande hänvisar jag till skolämnet modersmål som *äidinkieli* när det gäller de finska skolorna *modersmål* för de svenska skolorna. Således visar tabellerna för modersmålet resultat endast från de svenskspråkiga skolorna och tabellerna för *äidinkieli* enbart från skolor där skolspråket är finska.

Under de senaste åren har resultaten i modersmålsproven i studentexamen ofta lyfts fram i den offentliga diskussionen i Finland. Det är de allt sämre resultaten som oroar. Modersmålsproven har för båda språkgrupperna visat en klart sjunkande kurva och många frågar sig hur det ska gå med skrivkunnigheten om detta fortsätter. Jag skall försöka beskriva den bild provet i studentexamen ger av nivån i *äidinkieli* och modersmålet under de senaste 10 åren, illustrera vad som går snett med några textexempel, diskutera vad som kan vara orsakerna till utvecklingen och slutligen kort presentera planerna för ett nytt modersmålsprov.

Bakgrund

I Finland anordnas studentexamensprov två gånger per år, i mars och i september. Det stora flertalet elever skriver proven på våren och endast ett mindretal på hösten. Det finns två provdagar för modersmålet under examensperioden och varje elev i avgångsklassen i gymnasiet förväntas skriva två uppsatser, av vilka den första är materialbaserad och den andra en s.k. fri uppsats. Som underlag för den materialbaserade uppsatsen får skribenterna ett häfte på 20 sidor och för den fria en definierad skrivuppgift eller någon gång en färdig rubrik. Båda uppgifterna bedöms i skolan, rangordnas och sänds därefter till studentexamensnämnden för central bedömning. I nämnden tar censorerna vid och läser i första hand den uppsats som skolan ansett bäst och poängsätter den. Poängsumman placerar uppsatsen i de olika betygskategorierna och avgör vilket betyg eleven kommer att få på sitt studentbetyg. Under den tioårsperiod jag kommer att diskutera har provtyperna, bedömningsskalan och bedömningskriterierna varit oförändrade. Den mänskliga faktorn, dvs. censorerna, har i någon mån varierat, men överlag är också censorskåren en mycket stabil faktor. De finskspråkiga censorerna är ca 60 medan de svenska är 5.

Studentexamensnämnden arbetar med både en absolut och en relativ bedömning. I den absoluta bedömningen används skalan 99-40 poäng som motsvarar skolvitsorden 10-4, vilket alltså är den normala bedömningsskalan för alla ämnen i skolan. Sedan den absoluta bedömningen gjorts i samtliga examensämnen sammanträder studentexamensnämnden för att fastställa något som kallas poänggränserna för respektive betyg.

Poänggränserna för de olika betygen måste fastställas varje år eftersom den relativa bedömningen innebär att poängen från den absoluta bedömningen anpassas till betygen enligt en önskad procentuell fördelning på de olika betygsklasserna. Fördelningsmodellen har varit densamma under de senaste tio åren.

Denna relativa bedömning gör att det i de flesta ämnen i studentexamen är svårt att bedöma den årliga prestationsnivån i förhållande till tidigare år eftersom gränserna varierar. För modersmålets del är i alla fall gränserna praktiskt taget fasta och strävan är att gränserna ska vara desamma från år till år. Det här gör att det för modersmålet finns en unik möjlighet att påvisa en förändring i prestationsnivån. Eftersom både de yttre faktorerna och bedömningsgrunderna har varit konstanta kan man se att prestationsnivån har sjunkit avsevärt på 10 år.

Betygen, den procentuella fördelningen och poängen för modersmålet är följande:

BETYG:	% FÖRDELNING	POÄNG 99-40
Laudatur	5 %	99-92
Eximia (cum laude approbatur)	15 %	90-87
Magna (cum laude approbatur)	30 %	85-80
Cum laude (approbatur)	30 %	77-70
Lubenter (approbatur)	14 %	67-60
Approbatur	5 %	57-50
Improbatur	1 %	47-40

I betygen har det under tioårsperioden skett den förändringen att ett nytt betyg, eximia, togs i bruk 1996. Före det var den önskade procenten för laudatur 20 %. Betyget togs i bruk på begäran av högskolorna i Finland för att studentexamen bättre skulle fungera som grund för antagningen till högskolorna.

Trots att betygsgränserna i modersmålet och äidinkieli har hållits stabila har ändå vissa eftergifter för den sjunkande nivån skett, eftergifter som inte syns i tabellerna. Kravnivån har sänkts, först i äidinkieli och i allmänhet något senare i modersmålet. Justeringarna av poänggränserna nedåt illustreras av nedanstående översikt.

BEDÖMNINGSSKALA:

99

97

95

94 L modersm. → 1997

93 L äidinkieli →1999; L modersm. → 2000

92 L äidinkieli 2000 → ; L modersm. 2001 →

90

88 E äidinkieli →1999 ; modersm. → 2002

87 E äidinkilei 2000 → ; modersm. 2003 →

85

83

80 M

77

75

73

70 C

67

65

63 B äidinkieli

60 B modersm.

57

55

53 A äidinkieli

50 A modersm.

47

45

43

40 I

42

I översikten är det alltså nedre gränsen för respektive betyg som är markerad. När betyget *eximia* 1996 infördes var utgångspunkten att 94 poäng skulle vara nedre gränsen för betyget *laudatur*. Betyget *eximia* skulle alltså ligga mellan 93 och 88 poäng. Men riktigt så blev det inte. I modersmålet landade gränsen på 94 poäng, men för *äidinkieli* blev den 93 poäng beroende på att andelen skribenter med betyget *laudatur* annars hade blivit alltför liten. Efter fyra år var gränsen 93 poäng för hög för att producera en acceptabel andel *laudatur*betyg i *äidinkieli* och den sänktes till 92 poäng där den ligger i dag.

En annan gräns där resultatförsämringen syns i betygssättningen är gränsen mellan *eximia* och *magna cum laude* där gränsen sänkts från 88 till 87 poäng. Också här har sänkningarna för modersmålet del skett något senare än i *äidinkieli*. Man kan fråga sig om det är säkert att anpassningen speglar en sänkt nivå eller om det är så att bedömningen blivit strängare. Sannolikt vittnar justeringarna ändå om en sjunkande nivå.

Fram till början av 1990-talet var det största problemet vid bedömningen att allt större andel av skribenterna bedömdes med poäng som gav *laudatur*. Det kan ju ha berott på att skribenterna skrev allt bättre, men den allmänna tolkningen var att det var censorerna som blev mer välvilliga för varje år. *Laudatur*gränsen justerades då flera gånger uppåt. Våren 1991 var temat på censormötet faran för att poängskalan inte skulle räcka till om den milda trenden fortsatte. Då hade den gamla gränsen 87 poäng år 1988 ersatts med 88 poäng och var med god fart på väg mot kravet på 89 poäng som gräns (Jfr Nyström, 1991). Med tanke på hur långsam rotationen är i censorskåren verkar det därför osannolikt vändningen i utvecklingen skulle bero på strängare bedömning.

Den sista förskjutningen har skett i nedersta ändan av skalan. Gränsen för underkänt betyg hade av gammal hävd alltid gått vid 50 poäng, så att 50 poäng gav godkänt medan 47 gav

underkänt. Redan 1989 införde äidinkieli 53 poäng som sista poängsumma som gav godkänt och det året blev 0.64 % av skribenterna underkända. I själva verket borde 55 om inte 57 poäng ha varit gränsen för att resultatet skulle ha blivit ca 1 %, dvs. den kalkylerade mängden underkända. På denna punkt har modersmålet följt en egen linje och hållit fast vid 50 poäng som lägsta godkända poängtal. Detta har varit möjligt eftersom populationen är så liten att det går att kontrollera gränsen manuellt.

Utvecklingen under perioden 1994 – 2003

Anpassningen av gränserna i modersmålet har ju varit relativt modest och den har inte varit tillräckligt stor för att skylla över de sjunkande resultaten. Tabellerna nedan visar den procentuella fördelningen på de olika betygen våarana 1994 – 2003 för modersmålet (tabell 1) respektive äidinkieli (tabell 2). Av tabellerna framgår tydligt att de sammanlagda procentandelarna för laudatur och eximia blir klart lägre under perioden och att de i samtliga fall ligger under andelen skribenter med betyget laudatur åren 1994 och 1995. Likaså framgår att andelen underkända tydligt har ökat. I modersmålstabellen kan resultatet 5.85 % laudaturskribenter 1998 förklaras med en klumpig förskjutning av laudaturgränsen till 92 poäng. Resultatet 2.34 % underkända 2002 har däremot en förankring i faktiska förhållanden som jag kommer att återkomma till senare. Ytterligare framgår det att andelarna för lubenter och approbatur i början av perioden ligger under de förväntade värdena, medan de under de senaste åren klart överskrider dem. Resultaten för modersmålet är något instabilare än resultaten för äidinkieli, vilket har sin förklaring i att den svenska populationen är betydligt mindre. På våarana är det drygt 2000 elever som skriver modersmålsprovet medan äidinkieli skrivs av närmare 35 000 elever.

Tabell 1. MODERSMÅLET / Vårarna 1994 – 2003

	L	E	M	C	B	A	I
	5 %	15 %	30 %	30 %	14 %	5 %	1 %
1994	23.80	--	28.34	29.88	12.15	4.83	1.00
1995	21.78	--	30.18	29.55	13.44	4.07	0.98
1996	4.17	15.40	29.06	30.24	15.82	4.07	1.24
1997	4.57	13.37	27.03	32.62	16.63	4.24	1.54
1998	5.85	13.06	26.64	29.64	17.88	5.90	1.03
1999	4.16	13.41	26.28	30.49	18.10	6.12	1.44
2000	3.77	13.92	26.50	32.39	16.07	6.13	1.22
2001	4.63	11.78	25.38	31.99	19.07	5.82	1.33
2002	5.06	14.22	23.32	31.36	14.54	9.16	2.34
2003	4.73	13.53	23.04	31.31	18.26	7.38	1.75

Tabell 2. ÄIDINKIELI / Vårarna 1994 – 2003

	L	E	M	C	B	A	I
	5 %	15 %	30 %	30 %	14 %	5 %	1 %
1994	22.32	--	30.15	31.31	11.36	4.36	0.50
1995	22.10	--	30.26	31.33	11.61	4.02	0.68
1996	5.76	14.86	29.38	30.94	12.59	5.37	1.10
1997	5.12	14.15	29.15	31.71	13.11	6.01	0.75
1998	4.52	13.68	27.84	32.18	14.08	6.62	1.08
1999	4.97	12.79	27.84	32.98	14.28	6.77	1.09
2000	5.05	13.25	24.12	31.97	16.18	7.99	1.44
2001	4.67	11.94	23.32	32.18	17.43	8.82	1.64
2002	4.93	11.38	24.21	32.31	16.76	8.71	1.70
2003	4.25	11.50	24.24	33.82	16.82	7.98	1.39

En ännu klarare bild av utvecklingen än tabellerna 1 och 2 ger tabell 3 där de tre högsta och de tre lägsta betygen slagits ihop.

Tabell 3

MODERSMÅLET
Vårarna 1994 - 2003

ÄIDINKIELI

	L + E + M (=50 %)	L + E + M (= %)
1994	52.14	52.47
1995	51.96	52.36
1996	48.63	50.00
1997	44.97	48.42
1998	45.55	46.04
1999	43.79	45.60
2000	44.19	42.42
2001	41.79	39.93
2002	42.60	40.52
2003	41.30	39.99

Av tabellen framgår att nedgången började litet tidigare i modersmålet men att den i dag är väl så djup även i äidinkieli. I början av perioden överskred resultatet i båda språken de önskade procentsatserna medan båda i dag ligger cirka tio procentenheter under målet. En så klar utvecklingslinje kan inte vara en tillfällighet.

På samma sätt kan man se motsatt utveckling i nedre ändan av betygsskalan då man slår samman de tre lägsta betygsgrupperna. Den förväntade andelen underskreds klart i början av perioden särskilt i äidinkieli, medan andelen svaga skribenter numera är större än förväntat.

Tabell 4

	MODERSMÅLET	ÄIDINKIELI
	B + A + I (=20 %)	B + A + I (=20%)
1994	18.08	16.22
1995	18.49	16.31
1996	21.13	19.06
1997	22.41	19.87
1998	24.81	21.78
1999	25.66	22.14
2000	23.42	25.61
2001	26.22	27.89
2002	26.04	27.17
2003	27.39	26.19

Om man kan lita på studentexamensprovet och tabellerna ovan har det alltså hänt något radikalt med modersmålskunskaperna i gymnasiet. Eftersom utvecklingen är helt parallell i båda språken kan frågan inte vara språkspecifik och utvecklingen i modersmålet kan inte förklaras enbart med svenskans trängda ställning som minoritetsspråk i Finland. Den måste bero på omständigheter som gäller hela skolan och uppenbarligen stora delar av landet. Frågan är om inte nivåsenkningen gäller hela studentexamen, dvs. också alla andra ämnen även om detta på grund av den relativa bedömningen är svårare att påvisa för deras del.

Vad är det då som går snett i texterna?

I detta avsnitt diskuterar jag enbart de svenska modersmålsproven eftersom jag saknar förutsättningar att diskutera språk- och textfrågor i de finska proven. Den

vanligaste frågan som på finlandssvenskt håll ställs när de dalande resultaten i modersmålet diskuteras är om det är språkfelen som ökat. I synnerhet när det gäller modersmålet är det ju ett rimligt antagande att den ständiga konfrontationen med finskan börjar ta ut sin rätt. Men en så entydig förklaring finns inte. Om nedgången vore ett minoritetsspråksproblem skulle knappast de finska proven visa samma utveckling. För modersmålet del kan man i alla fall konstatera att en försämrad språkkänsla säkert också spelar in. Det finns många skribenter som lever i en mycket finsk miljö och i många svaga texter är den finska interferensen tydlig. Det är sannolikt till en del skribenternas bristande språkkunskaper som gjorde att resultaten i modersmålet försämrades tidigare än i äidinkieli (se tabellerna 1 och 3) och att andelen underkända i modersmålet alltid har varit något högre och fortfarande stiger snabbare än i äidinkieli (se tabellerna 2 och 3).

Av de feltyper som ökar i modersmålsproven kan nämnas prepositionsfelet som säkert är vanligast och ordföljdsfelet som väl får anses som de allvarligaste. Speciellt indirekt anföring, vilket ju är en vanlig struktur i materialbaserade prov, vållar dagens gymnasister stora problem. Även för övrigt blir huvudsatsordföljd i bisatser allt vanligare. Men ändå är det kanske inte en ökande mängd fel som är den viktigaste orsaken till de sämre resultaten. Det är nog så att många av dagens medelmåttiga skribenter skriver sämre än motsvarande kategori förr. Men det är inte säkert att de gör fler eller värre fel än tidigare. Jag skulle snarast säga att språket allmänt sett har blivit enklare, torftigare och mindre variationsrikt. Många huvudsatsmeningar och många upprepningar av samma standardfraser är vanligt. Många skribenter har ett knappt ordförråd och behärskar inte idiom och fasta fraser. De allra svagaste har inget skriftspråk. De skriver som de talar.

Hand i hand med ett svagt skriftspråk går naturligtvis oförmåga att bygga upp en dynamisk text. Det i sin tur leder till att argumentationen ofta blir föga övertygande. För sådana skribenter är det oöverkomligt att ta en riktig diskussion med en

text och de saknar ofta redskap för hänvisningar, anföring och andra formella grepp. Ofta räcker språket och struktureringsförmågan heller inte till för att beskriva ett mer komplext sammanhang som t.ex. redovisning av information i tabeller och diagram där det inte finns en text att stödja sig på. Det är alltså delvis fråga om problem som mer läsning och mer skrivträning kunde råda bot på.

Jag ska i det följande med hjälp av ett par texter försöka belysa vad det är, förutom språkfelen, som de svaga skribenterna stupar på.

Textexempel 1

Materialet för uppgiften var flera diagram som visade hur olika kategorier finländare förhållit sig till horoskop. Uppgiften var att resonera kring detta. Rubriken fick skribenterna formulera själva.

Vad anser finlänningar om horoskop?

Är horoskop en vetenskap som man tar på allvar? Himlakropparna granskas ivrigt av mer eller mindre professionella individer och vi kan läsa vår framtid i diverse veckotidningar. Jag undrar om det faktum att jag är en stenbock inverkar på mitt liv överhuvudtaget? Finländarna överlag tenderar att vara relativt jordnära personer och de flesta tar nog horoskop med en mycket stor nypa salt.

I Vetenskapsbarometern 2001 av Tieteen tiedotus ry/yhdyskuntatutkimus Oy 2001 frågade man finländare ur olika samhällsgrupper vad de ansåg om horoskop. Man undersökte åsikter med att konstatera att horoskop som grundar sig på djupare astrologisk kunskap kunde vara pålitlig. De allra flesta grupperna hade 50 % som var av annan åsikt.

Är man en kvinnlig studerande mellan 10-25 år, bor i södra eller mellersta Finland i en stad med mindre än 4000 invånare tror man enligt diagrammet lättare på horoskop. Är

man å andra sidan en man över medelåldern med akademisk utbildning och är en högre tjänsteman som bor i en storstad i Nyland finns det en stor chans att man inte tror på horoskop. Man kunde tro att det skulle finnas en större mängd i Norra Finland som tror på horoskop eftersom man mycket lättare där åtminstone ser stjärnhimlen och alla dess under än i södra Finland. De geografiska skillnaderna är över lag relativt små och de flesta tror inte på horoskop.

Universum är oändligt stort och mysterisk. Tittar man upp på en mörk natt och granskar stjärnhimlen kan man mycket väl tänka sig att det måste finnas svar på frågor någonstans därute. Men vilka svar och vilka frågor? Det är klart att det som är runt oss påverkar på något sätt. Stjärnorna har vandrat längs med himlen och fått oss en gång i tiden att tänka på olika djur och bilder som stjärnorna föreställt. Av det har det uppstått folksagor och traditioner.

Visst finns det språkfel i ovanstående textexempel, både ordval, pronomenanvändning och konstruktioner visar tydliga briser. Ändå förefaller det som om de formella felen skulle vara underordnade en mer allmän oförmåga att med egna ord diskutera ett givet material. I den aktuella uppgiften fanns det alltså ingen färdig text som stöd utan skribenterna skulle själva formulera den information som gavs i diagramform. Så länge skribenten småpratar kring temat löper texten något så när, men så fort materialet kommer in sjunker den språkliga förmågan katastrofalt. Att källhänvisningen blir klumpig är förståeligt, eftersom det för elever alltid är svårt att hänvisa till källor som saknar namngiven författare (i detta fall ett vetenskapligt samfund). Värre är att skribenten har stora svårigheter att klä faktainformationen i ord. Hon kan läsa diagrammen, men saknar förmåga att objektiva och på ett generellt plan återge innehållet. I Finland definieras studentexamen som ett mogenhetsprov och just de långa essäerna i modersmålprovet har ansetts mäta en

mognad utöver ämnesgränserna. Här kan man kanske också säga att det brister i mognaden.

Följande textexempel utgörs av en text som är skriven som en s.k. fri uppsats under rubriken *Sagorna som både vuxna och barn läser*. Också i den texten är det snarare allmänt textuella och innehållsliga brister än enskilda fel som dominerar intrycket av uppsatsen.

Sagor som både barn och vuxna läser

Det finns många sagor som både barn och även vuxna tycker om att läsa. Att vuxna tycker om sagor tyder på att deras barnasinne inte är helt borta.

Under en väldigt lång tid har människor tyckt om sagor. Fastän det har varit en medelålders affärsman eller ett litet barn har sagorna haft samma lockelse. Sagor har alltid kunnat kalla fram känslor av äventyr, sorg och roligheter. De har alltid kunnat få en att glömma sina bekymmer en stund. Sagor och historier har alltid varit ett bra sätt att få igång sin fantasi. Klassiska sagor av t.ex. bröderna Grimm har alltid varit populära oberoende av hur gammal läsaren är.

Klassiska sagor och historier är nästan det bästa att läsa när man vill komma ifrån världen ett tag. Även nyare sagor och historier är väldigt bra. Den mest kända författaren av nyare sagor var Astrid Lindgren. Hennes sagor är några av de bästa man någonsin kan läsa.

Böcker har alltid varit ett bra sätt att komma ifrån verkligheten en stund. Egentligen är nästan all skönlitteratur i någon form sagor. De klassiska sagorna är ändå de som man främst tänker på som sagor. Öppningsorden "Det var en gång" är de mest använda orden när det gäller sagor.

Sagor har berättats för barn så tidigt de bara kan förstå dem. Sagor och historier är bra för barn. De hjälper dem att utveckla ett väldigt rikt sinne för fantasi. Sagor är också väldigt bra att ha om man vill få ett barn att somna.

Ett stort problem finns dock med sagor de kan leda till att barn vill vara hjälten i sagan. Detta kan driva föräldrar halvt vansinniga.

Sagor har en otrolig möjlighet att få en att tänka på något annat en stund. Det här är bra då man tänker på hur världen är idag. Med alla krig som har hänt och alla problem som världen har idag. Det pågår ett krig nu i Mellan-Östern. Medierna i världen är sig lika när ett krig drar igång. Pressen anser att det är de bästa nyheterna på länge. Det är bara pressen som kan anse att alla lidanden ett krig för med sig är bra. Ändå så är det som att varje människa på planeten vill veta allt. De vill veta vad som har förstörts och hur många som har blivit dödade. Det är ett bra bevis på hur det är ställt med människans karaktär.

Nuvarande sagor och historier skiljer sig inte så mycket från de ursprungliga sagorna. Stilen har ändrats en del och språket är inte detsamma som i de första sagorna. Det är ingen överraskning att de har ändrats. Utveckling är något som sker helt naturligt, även om den får en massa hjälp av människan.

Så länge det har funnits civiliserade kulturer på jorden har det funnits sagor. De första var muntligt framförda. Detta gjorde att de blev litet mer otroliga för varje person som berättade sagorna. Det är inte många av de tidigare sagorna som har överlevt. En av sagorna från medeltiden är det odödliga eposet om ”Tristan och Isolde”.

Moderna sagor eller man kanske ska säga påhittade är väldigt populära. Det finns fortfarande historier som kallas sagor. Den vanligaste benämningen på påhittade historier är fantasy. De kan även kallas science-fiction romaner. När det gäller det manliga könet så föredrar de en bra äventyrsroman eller en saga. Det kvinnliga könet föredrar romantiska böcker eller sagor. En äventyrssaga fångar läsare i alla åldrar och finns det romantik inblandat tycker alla om dem.

En bok som figurerar för tillfället är ”Harry Potter” böckerna. Dessa har en förmåga att fånga sina läsare. De är populära i nästan alla åldrar. Det som får en fullvuxen man att läsa en saga eller fantasy historia är många. Den orsak som är störst är antagligen att de vill komma i kontakt med sitt barnasinne igen. En annan orsak kan vara att de tycker om att läsa sådana böcker och bara koppla av. En kärlek för att läsa sagor om äventyr, magi och romantik dör aldrig. Den kan glömmas bort men vanligen återfinns den igen. Utan ett sinne för fantasi kan det leda till att man blir en väldigt tråkig människa.

Sagor är en sak som alla barn får i sig så fort de kan förstå dem. De barn som inte får höra några sagor är det inte bra med. En kärlek för sagornas fantastiska värld kan inte släckas. Sagorna är kanske det som hjälper en framåt i livet. Sagor, historier och berättelser är de spännande saker som kan få en att glömma sina bekymmer. Det räcker inte länge men det är bra med en avkopplande stund.

Uppsatsen visar tydligt vilken fälla fria uppsatser med enbart en given rubrik kan vara för svaga skribenter. Rubriken verkar lätt och ser inte ut att kräva någon specialkunskap. Denna skribent har ändå inte ens riktigt klart för sig vad en saga är. Inte heller bekymrar sig skribenten om någon gemensam nämnare för vuxna och barn. Språket är ytterst valhänt och meningar som utgörs av endast en subjektinledd huvudsats dominerar. Innehållet är till ytterlighet magert och samma tankar återkommer flera gånger. De kraftiga generaliseringarna förstärks med adverbial som *alltid*, *aldrig*, *någonsin* och *väldigt*. Praktisk taget all konkretisering saknas. Astrid Lindgren nämns visserligen, men exemplifieras inte med en enda saga. Likaså nämns Harry Potter-böckerna men läsaren får inte veta vad det är som fånglar alla åldrar, eller ens vad böckerna handlar om. De perspektiv skribenten försöker föra fram, som till exempel äldre och nyare sagor, sagan i dagens värld och sagan som språngbräda för fantasin drunknar i den ostrukturerade texten.

Också här kan man säga att det brister i skribentens skrivmognad.

Hur kan utvecklingen förklaras?

Som av det föregående framgår förefaller det alltså klart att den nedgång av resultaten i studentexamensproven i modersmålet och äidinkieli som statistiken visar är en realitet. En totalt sett större andel av skribenterna än tidigare har svag skrivförmåga och svagt skriftspråk. För modersmålet del handlar det heller inte huvudsakligen om att skribenterna skulle behärska sitt modersmål sämre än tidigare utan snarast om bristande förmåga att föra ett resonemang och bygga upp en text. Vad kan då denna försämring bero på?

Det som oftast anförs när detta problem aktualiseras är att antalet modersmålstimmar i gymnasiet skars ner i mitten av 1990-talet och att detta nu syns i prestationsnivån. I dagens finländska gymnasier har eleverna 2 obligatoriska veckotimmar modersmål om man fördelar timmarna över hela gymnasietiden. Timmarna är emellertid inte jämnt fördelade utan bundna till kurser och undervisningsperioder, vilket innebär att eleverna vissa perioder inte har någon modersmålsundervisning alls. Den minskade mängden undervisning i kombination med modersmålsämnet ständigt växande undervisningsområde gör att dagens gymnasieelever skriver mycket mindre än vad gymnasisterna tidigare skrev i skolan. Systemet innebär också att eleverna inte längre har en egen modersmåls lärare som kan hålla ett öga på dem och som känner till vars och ens styrka och svaghet. Eleverna kan om det vill sig illa ha olika lärare på varje kurs och får alltså inte någon kontinuerlig feedback på sina prestationer. Lärarna kan inte heller följa med elevernas utveckling under en längre tid och i värsta fall är det ingen som har det absoluta ansvaret för den enskilda elevens skrivträning.

Numera är det möjligt att dela upp studentexamen på flera olika skrivomgångar. Dessutom är det möjligt att försöka höja betygen både i prov som underkänts och i prov där skribenten inte nått ett tillfredsställande resultat. Allt detta gör att alla

elever inte satsar för fullt på proven. Många skriver med en ganska låg ambitionsnivå eftersom det alltid går att reparera skadan senare. De många möjligheterna leder också till att en del elever skriver i förtid, dvs. innan de gått ut hela gymnasiet. Sådana elever motiverar ofta valet att skriva tidigt med att de ändå inte kan läsa sig till goda betyg i modersmålet. Skribenterna och glömmer då att allt de lär sig det sista gymnasieåret stöder deras modersmålutveckling.

Önskan att stöka undan modersmålsprovet så tidigt som möjligt hänger också ihop med att modersmålet uppenbarligen inte har särskilt hög status, speciellt inte bland pojkar. Många satsar hellre på andra ämnen. Det här kan bero på att det i dagens finländska studentexamen inte ställs några explicita krav på kunskaper om modersmålet eller litteraturen. I och med att det finns möjlighet att skriva en s.k. fri uppsats går det att välja bort alla uppgifter som har med språk och litteratur att göra. I de fria uppgifterna räcker det med att kunna skriva på acceptabel nivå. Detta innebär att det centrala innehållet i skolundervisningen inte kontrolleras i studentexamen.

De tänkbara orsaker till den neråtgående trenden i modersmålsprovet som jag hittills har diskuterat gäller alltså betingelserna för själva provet och modersmålets ställning och status i gymnasiet. Till detta kommer ytterligare faktorer som har med elevurvalet att göra.

Studentexamen är i dag ett självklart mål för långt fler unga än tidigare. Gymnasiebenägenheten är större än någonsin tidigare. Bara sedan början av 1990-talet har de finska skribenterna på våren ökat med 10.000 och de svenska med ca 500. I dagens gymnasier går alltså inte endast de elevkategorier som även tidigare sökte sig till gymnasieutbildning utan nästan hela årsklassen. I gymnasierna finns det elever som saknar motivation och kanske t.o.m. förutsättningar för meningsfulla gymnasiestudier. Det här måste ju också märkas i resultaten. Jag tror att det kan finnas lika många goda skribenter i våra gymnasier som tidigare, men att de relativt sett utgör en mindre del av skribenterna.

Slutligen finns det ytterligare en elevkategori som, åtminstone på svenskt håll, vissa år klar påverkar resultatet, nämligen de yrkesskolelever som lockas att försöka ta dubbel examen, dvs. en yrkesexamen och en mer teoretisk gymnasieexamen, parallellt. Denna möjlighet innebär ändå inte att de automatiskt får en modersmålsundervisning som motsvarar gymnasieundervisningen. Detta märks i resultaten. Nästan hälften av de underkända våren 2002 (se tabell 1) var yrkesskolelever. De kom från landets mest svenska områden och hade i princip inte alls samma språkproblem som skribenter från tvåspråkiga eller finskdominerade områden. De hade haft goda möjligheter att nå bra resultat om de hade fått en adekvat modersmålsundervisning. Som det nu var saknade många av dem t.o.m. insikter i hur man ställer upp en uppsats. Det stod helt klart att de skrivit litet, att de hade dåliga kunskaper i interpunktion och styckeindelning och ännu sämre i t.ex. argumentations- och textanalys. Speciellt svårt för dem var det materialbaserade provet där de måste gå i närkamp med texter. Bättre flyt blev det i allmänhet i berättande uppsatser, men också de saknade den argumentation som förutsätts i ett studentprov. Det framgick tydligt att skribenternas skrivfärdigheter inte motsvarade gymnasienivån. Här kan man inte skylla på skribenternas vilja eller motivation utan får konstatera att försöken att erbjuda två examina parallellt ännu inte har funnit sin form.

Hur ska det gå?

Hur ser då framtidsvisionerna för modersmålsämnet ut? Med anledning av de dalande resultaten i modersmålsproven tillsattes redan 1996 en arbetsgrupp vid studentexamensnämnden med uppgift att utveckla ett prov som bättre än det nuvarande skulle mäta det faktiska innehållet i gymnasieundervisningen. I gruppen ingår förutom de som i studentexamensnämnden ansvarar för äidinkieli respektive modersmålet även representanter för de svenska och finska modersmåls-

lärarföreningarna. Gruppen har utarbetat och genomfört två försöksprov på finska och svenska. Proven är avsedda att förutom läs- och skrivförmågan även testa innehållet i modersmålsundervisningen. Således ges flera deluppgifter kring en eller två texter. Uppgifterna skall dels mäta hur väl eleverna uppnått de centrala målen i läroplanen på respektive delområde, dels skribenternas förmåga att formulera sig sakligt och korrekt i kortare texttyper. Detta prov kompletteras med en mera traditionell essäuppgift, som oftast är materialbaserad, och betyget ges med beaktande av båda proven.

I det första försöksprovet testades antalet deluppgifter. Resultatet blev en modell med fem givna uppgifter av vilka tre ska skrivas. I det andra försöksprovet användes den nya provmodellen och nu testade bedömningskriterierna för den. Efter det gjorde studentexamensnämnden en framställan till undervisningsministeriet, som är den beslutande instansen, om att få ta i bruk en ny provtyp i modersmålet. Väntan på svar blev lång. Ministeriet var inte villigt att ta ställning i frågan förrän andra förändringar i studentexamen var fastställda. I september 2003 godkände undervisningsministern äntligen den nya provmodellen, vilket innebär att den kommer att tas i bruk våren 2007, eftersom alla elever som inleder sina treåriga gymnasiestudier skall ha rätt att från början veta vilken typ av prov de kommer att ställas inför i sin examen.

De förhoppningar som knyts till det nya provet gäller framför allt kunskapsevalueringen och motivationen. Provet blir nu mångsidigare och det kommer inte längre att vara möjligt att få ett gott betyg utan att behärska stoffet i modersmålskurserna. Bättre insikter i språket och litteraturen borde också synas i bättre textstruktur och säkrare argumentationsförmåga. Provet kommer därmed att bli litet mer krävande och som vi hoppas mer prestigefullt. Förhoppningsvis blir det också lättare för modersmålslärarna att öka motivationen för kunskapsstoffet i ämnet, då det inte längre är möjligt att undvika litteratur- och språkanalyser i studentprovet. Vi hoppas ytterligare att svaga skribenter skall förstå att de nu i någon mån har möjlighet att

genom kunskaper kompensera en svag skrivförmåga. Det skall löna sig att satsa på modersmålet. Det nya provet upplevs som en vitamininjektion för modersmålet både av lärarna och av studentexamensnämnden. Under de närmaste åren kommer provet ytterligare att utvecklas och finslipas i samråd med modersmåls lärare och andra sakkunniga. Vi får hoppas att det blir ett bättre, mångsidigare och mer stimulerande mätinstrument än det nuvarande.

Det är i alla fall givet att ett nytt prov inte ensamt kan vända den sjunkande kurvan. Det behövs också fler obligatoriska modersmålskurser i gymnasiet och färre elever som väljer gymnasiet utan att vara motiverade för gymnasiestudier.

Litteratur:

Nyström, Ingegerd (1991): *Voiko ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeessa tulla hylätyksi?* I Kieliposti 1991/3
Statistik från studentexamensnämnden
Uppsatser